

Zenon Hubert Nowak, *Przyczynki źródłowe do historii zakonu krzyżackiego w Prusach = Quellenbeiträge zur Geschichte des deutschen Ordens in Preussen*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011, ss. 219

Omawiana publikacja została wydana dzięki współpracy Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Wydawnictwa Naukowego UMK. Zgodnie z przyjętymi założeniami, książka jest podzielona na części, niemiecko- i polskojęzyczną. Pracę rozpoczyna wstęp autorstwa Romana Czai, który pokrótce omówił działalność naukową i zainteresowania badawcze Zenona Huberta Nowaka, znakomitego toruńskiego historyka żyjącego w latach 1934–1999. Roman Czaja podkreślił, że autora publikacji interesowały przede wszystkim dwa nurty tematyczne, były to dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach oraz historia polityczna Europy Północnej i Środkowej w późnym średniowieczu.

W prezentowanym tomie zamieszczono dokumenty i listy związane z historią państwa krzyżackiego w Prusach, których publikację Zenon Hubert Nowak przygotowywał w latach 1976–1999. Łącznie do rąk czytelnika oddano dziesięć dokumentów rzutujących w przeszłości na stosunkach polsko-krzyżackich. Pierwszym prezentowanym w pracy źródłem jest *Dokument Władysława Jagiełły w sprawie zastawu Nowej Marchii w roku 1402*. Autor podkreślił, że powyższa umowa poprzedzała akt stanowiący właściwą umowę o zastaw Nowej Marchii między królem polskim a Ścioborem ze Ściborzyc, który reprezentował interesy Zygmunta Luksemburskiego. Niezwykle ciekawym dokumentem jest również *Akt rozpoczynający „Wielką Wojnę”. List wypowiedni Wielkiego Mistrza Ulryka von Jungingena z 6 sierpnia 1409 roku*. Jak podkreślał Zenon Hubert Nowak, treść listu jest niesłychanie zwięzła. Wielki mistrz przypomina w nim, że często pisał do króla polskiego, by ten zrezygnował z udzielania pomocy Żmudzinom, którzy wielokrotnie napadali na ziemie zakonu krzyżackiego. List wypowiedni, ogłoszony został 8 sierpnia, zgodnie ze zwyczajem, nad granicą polsko-krzyżacką.

Niezwykle ciekawym aktem jest *Sprawa zaopatrzenia „emerytalnego” w Zakonie Krzyżackim w pierwszej połowie XV wieku*. Autor zwrócił tu uwagę na dokument Pawła von Rusdorfa dla Grzegorza Hirsfelda, pisarza komtura gdańskiego, który regulował korzystanie ze stołu pańskiego na zamku gdańskim. Opublikowany tu dokument jest źródłem niezwykle cennym, gdyż dotyczy różnych form i dziedzin życia braci zakonnych.

Książka zawiera również szereg dokumentów dotyczących werbowania intelektualistów do państwa zakonnego, zezwoleń na wywóz zboża z Prus w latach 1421–

–1422, czy przyczynki do badań życia codziennego w państwie krzyżackim. Pracę zamyka *Przyczynek do układu przestrzennego średniowiecznego Chełmna*, który skupia się na podziale miasta z początków XV wieku na kwartały. Wśród nich należy wymienić kwartał większy, mniejszy, franciszkański oraz dominikański. Oryginał znajduje się obecnie w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie.

Książka została zaopatrzona w solidny aparat naukowy oraz zdjęcia przedstawiające Zenona Huberta Nowaka.

Mikołaj Tomaszewski (Toruń)

Sławomir Józwiak, Janusz Trupinda, *Krzyżackie zamki komturskie w Prusach. Topografia i układ przestrzenny na podstawie średniowiecznych źródeł pisanych*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012, ss. 460

Książka opublikowana nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika składa się z pięciu obszernych rozdziałów. W pierwszym, potraktowanym przez autorów jako punkt wyjścia do omawianych zagadnień, zaprezentowano dotychczasowe, często rozbieżne poglądy na temat genetyzacji budowy zamków krzyżackich w państwie zakonnym w Prusach, a także ich formy oraz symbolikę w kontekście budownictwa warownego w Europie i na Ziemi Świętej w XII–XIII wieku.

W rozdziale drugim starano się natomiast odnaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące związków między statutami krzyżackimi a układem przestrzennym zamku, który stanowił jednocześnie siedzibę konwentu. Według autorów publikacji, pod koniec XV wieku we wszystkich konwentach krzyżackich w Prusach przebywało łącznie 500 braci–rycerzy i księży zakonnych, których utrzymanie stanowiło olbrzymi wydatek dla jednostek administracyjnych podległym komturom.

Rozdział trzeci pt. *Topografia zamków i przedzamczy komturskich w państwie zakonnym w Prusach w nomenklaturze średniowiecznych źródeł pisanych* stanowi niezwykle cenne omówienie badanej problematyki, ponieważ wykorzystane zostały tutaj liczne źródła pisane z epoki oraz obszerna literatura przedmiotu. Warto nadmienić, że w tej części zaprezentowano krytyczne spojrzenie na ustalenia innych badaczy, takich